

Міністерство культури і туризму України

Науково–дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень



ПРАЦІ

Науково–дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень

Випуск 7

Київ
Фенікс
2012

УДК 351.853 (477) (06)
ББК 67.9 (4Укр) 40-1я43
П70

***Склад редколегії збірника Науково–дослідного інституту
пам'яткоохоронних досліджень:***

*КЛОЧКО В. І., доктор історичних наук, професор, голова редколегії;
СЕРДЮК О. М., кандидат історичних наук;
БОБРОВСЬКИЙ Т. А., кандидат історичних наук;
ВЕЧЕРСЬКИЙ В. В., кандидат архітектури;
КАЛУГІН П. М., кандидат історичних наук;
ТОМІЛОВИЧ Л. В., кандидат історичних наук;
ХАРЛАН О. В., кандидат архітектури*

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково–дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень

Праці Науково–дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень /
П70 Випуск 7. — К.: Фенікс, 2012. — 608 с.

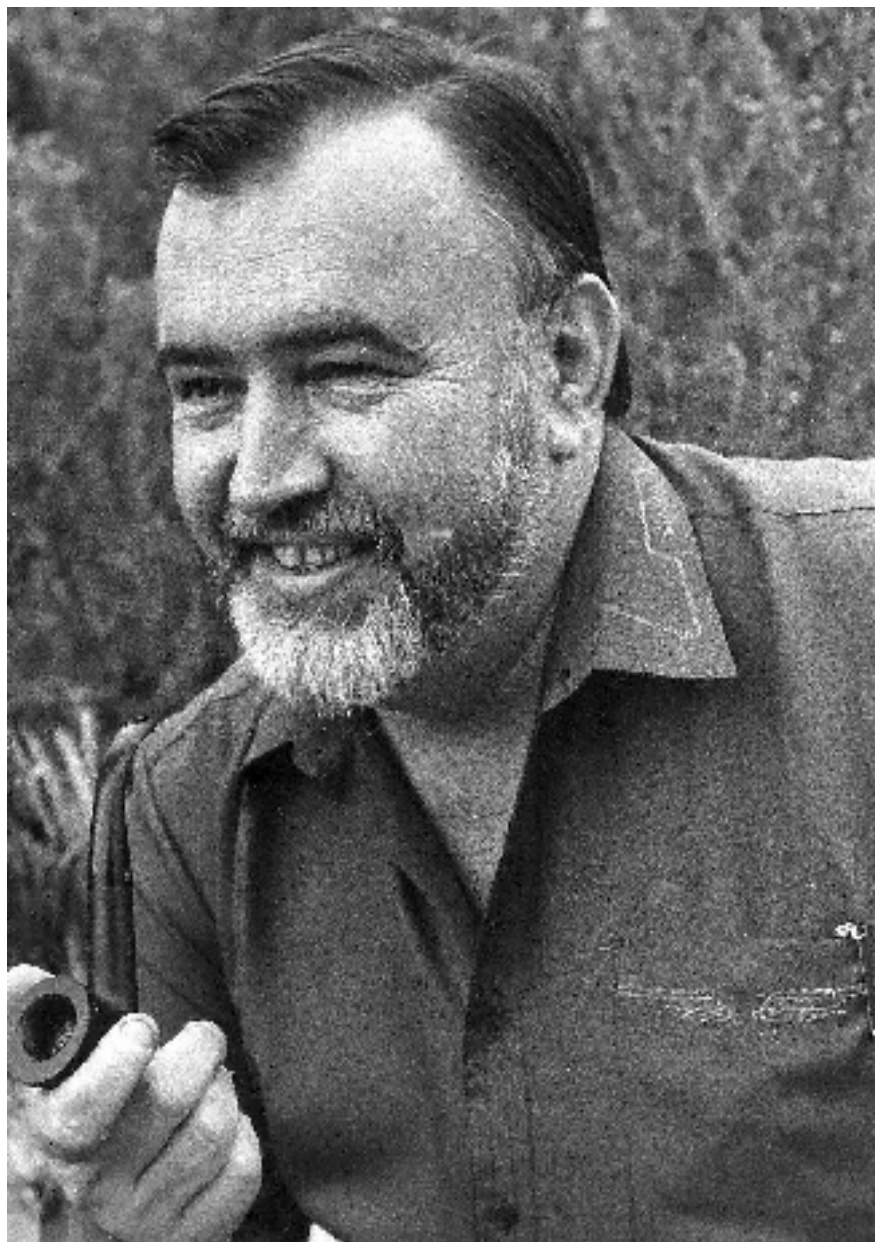
ISBN 978–966–651–971–2

Видання розраховане на фахівців у галузі охорони культурної спадщини, науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та всіх, кого цікавлять культурні надбання України та питання їх охорони.

УДК 351.853 (477) (06)
ББК 67.9 (4Укр) 40 1я43

ISBN 978–966–651–971–2

© НДІ пам'яткоохоронних досліджень, автори, 2012
© «Фенікс», оформлення, 2012



Присвячується пам'яті
Дудкіна Валерія Павловича — першого директора
Науково-дослідного інституту
пам'яткоохоронних досліджень

Пам'яті Валерія Павловича Дудкіна (1943 — 2011)

Валерій Павлович Дудкін народився 2 вересня 1943 року в Сімферополі в родині військовослужбовця. В 1947 році сім'я переїхала на постійне місце проживання до Києва. З 1950 по 1960 рік навчався в середній школі № 82 м. Києва, яку закінчив із золотою медаллю. У 1961 році вступив на денне відділення геологічного факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка, а в 1963-му через сімейні обставини перейшов на заочно-вечірнє відділення. У 1970 році закінчив повний курс навчання в КДУ і отримав спеціальність геолога-геофізика за фахом «Геофізичні методи пошуку та розвідки корисних копалин».

Валерій Павлович називав себе природознавцем, тобто дослідником Землі. Це йому дісталось від дідів з боку батька, який походив з козаків Катеринославської губернії. Жили вони на хуторі Підгородне і носили прізвище Дудка, тому що в їх роду вміли знаходити воду і вугілля. Ці колодязі називалися «дудка». В революцію якась банда — чи Будьонного, чи Махна — вирізала всіх жителів села і хутора, а Павло Фотієвич зі старшою сестрою Іриною залишилися живими, тому що в цей час пасли худобу. Потім Павло Фотієвич служив у Радянській армії, де йому й змінили прізвище на Дудкін. Так і з'явилися Ірина Фотієвна Дудка і Павло Фотієвич Дудкін.

Валерій Павлович любив землю і науку про землю, тому став геофізиком і археологом. Його вчителем з археології був Валентин Даниленко — талановитий археолог, який все життя був йому за приклад.

У 1963 році Валерій Павлович працював у Київському геолого-розвідувальному технікумі на посаді техника-лаборанта, а в 1964–1966 роках — в Інституті геофізики АН УРСР старшим техніком відділу гравітації. Десять років (1966 — 1976 рр.) місцем його праці був Інститут археології АН УРСР. Тут в лабораторії фізичних методів досліджень він обіймав спочатку посаду молодшого наукового співробітника, а пізніше — керівника групи геофізичних досліджень.

Найважливіші археологічні роботи — розвідки, розкопки археологічних пам'яток трипільської культури — не можна сьогодні уявити без

застосування методів природничих наук. Серед них визначне місце посідає спеціально розроблений метод прецизійної магнітометрії.

Магнітометричні дослідження археологічних пам'яток в Україні Валерій Павлович розпочав у 1969–1970 роках на трипільському поселенні поблизу хутора Комуна. Роботи тривали до 2003 року. Вони показали, що можуть відігравати роль основного методу при відтворенні планування поселень, реконструкції палеоекономіки та палеодемографії трипільського суспільства, а також створенні державних охоронних програм. Так, якщо засобами польових археологічних розкопок за один сезон вдається дослідити до кількох жител, то за допомогою магнітометричних зйомок за цей час можна отримати точний план значного за розмірами поселення, не порушуючи культурного шару та об'єктів, що в ньому знаходяться. Як приклад можна навести план поселення Майданецьке, зроблений в 1973–1975 роках Валерієм Павловичем Дудкіним за допомогою магнітної зйомки. Розміри відзнятого поселення досягають 300 га. Встановлено, що воно має 1575 будівель і є класичним зразком протоміста з радіальним принципом забудови.

Відкриття таких великих поселень дає новий матеріал для палеодемографічних та палеоекономічних досліджень трипільського суспільства і новий погляд на це історичне явище. Ці роботи фактично дозволили перевести трипільську культуру в більш значиме поняття — трипільська цивілізація — і суттєво змінили погляд на розвиток та характер існування трипільської цивілізації як феномена стародавньої історії Південно–Східної Європи.

Спираючись на розроблений метод, вдалося не тільки провести магнітометричні зйомки близько 50-ти трипільських поселень, а й взяти участь у вирішенні суперечливої на той час проблеми існування величезних поселень, відкритих аерофотозйомками. Магнітометричні дослідження поселень поблизу сіл Майданецьке, Тальянки, Ятранівка, Глибочок, Ямпіль та інших дали можливість інтерпретувати їх як поселення–гіганти трипільської культури, дозволили, без виконання археологічних робіт, скласти детальні плани цих пам'яток з вірогідністю 90–95 відсотків при визначенні контурів залишків жител з точністю до 1–2 метрів, а також відкрити зовсім нове явище в історії фортифікації Східної Європи — укріплення великих трипільських поселень у вигляді ліній зі стін житлових будинків по зовнішньому краю поселення.

Яке треба було мати терпіння, щоб під палючим сонцем йти безмежними полями (зйомка проводилася на сітках 2:2 м, а подекуди 1:1 м) і безкінечно фіксувати виміри магнітного поля. Всього за 30 років польових досліджень було відзнято більше 10 тис. гектарів території пам'яток і нагромаджено близько мільйона точок магнітометричних спостережень. Далі постало питання про обробку цієї маси даних, виявлення магнітних аномалій та археологічну їх інтерпретацію.

Важливою справою свого життя Валерій Павлович Дудкін вважав роботу з дітьми. На початку 1970-х років він став керівником гуртка у Київському палаці піонерів та школярів. З цим гуртком пов'язана дуже цікава сторінка в його біографії. Валерій Павлович був автором пристрою, переробленого зі звичайного металошукача, який реагував на обпечену глину. Завдяки цьому пристрою почалася епоха передрозкопочного дослідження пам'яток археології. Разом зі своїми гуртківцями він впродовж декількох років робив геомагнітну зйомку трипільських поселень-гігантів, які зараз вже хрестоматійно відомі. До речі, саме завдяки цим зйомкам і стало відомо про розміри цих поселень. Список його гуртківців, які пішли в археологію, дуже великий. Це кандидати історичних наук М. Ю. Відейко, А. І. Ганжа, О. Г. Корвін-Піотровський, Г. О. Козубовський, Т. Гошко, Ш. Б. Зеленецька, О. Б. Солтис, антрополог Л. Литвинова, а також телевізійник О. Михайлова та письменник Ю. Олійник і багато інших.

Валерій Павлович давав дітям широкий спектр знань не тільки з археології, а з усіх гуманітарних надбань людства — літератури, мистецтва, етики. На його заняттях школярі вчилися працювати з археологічним матеріалом, оволодівали навичками роботи з різними приладами (насамперед — геомагнітним пристроєм для пошуку скупчень обпеченої глини), вивчали історію людської цивілізації, історію мистецтва, займалися креслярством. Комп'ютерів та Інтернету ще не було, всі вимірювання та креслення робилися вручну, необхідні малюнки треба було копіювати або фотографувати, познайомитися із творами мистецтва можна було тільки з книжок. Тому Валерій Павлович завжди приносив на заняття книги з мистецтва та іншу літературу.

Незабутній слід у пам'яті гуртківців залишили багатогодинні практичні заняття — в музеях, на пам'ятках археології під час розвідок, розкопок та екскурсій. Головним Валерій Павлович вважав виховання душі, людської гідності у дітей, тому незалежно від обраної професії його ви-

пускники, кожен по-своєму — цікава особистість. Вони незмінно підтримують зв'язки один з одним та з родиною Валерія Павловича, зберігаючи пам'ять про уроки, що дав їм учитель. Йдучи з Палацу піонерів, Валерій Павлович залишив цю важливу справу О. М. Кухарській.

Ще один період життя Валерія Павловича Дудкіна — з 1976 по 1988 рік — пов'язаний з Інститутом геофізики АН УРСР: був аспірантом, працював у відділі геомагнетизму спочатку на посаді молодшого наукового співробітника, потім — наукового співробітника, а останні чотири роки — завідувачем палеомагнітної лабораторії «Демидів». Впродовж усього цього періоду виконував обов'язки начальника постійно діючої геофізичної експедиції № 8.

У 1986 році під час аварії на ЧАЕС Валерій Павлович добровільно очолив загін, який поблизу с. Діброва Поліського району, при пункті посиленої санобробки, контролював рух машин до Чорнобильської зони. Саме там він «заробив» 86 бер радіації і, як наслідок, — хворобу, яка ускладнила його подальше життя.

Наступні віхи діяльності: з 1988 по 1991 рік працював на посаді завідувача науково-дослідного відділу державного науково-виробничого об'єднання «Системи інформатики і комплекси»; з 1991 по 1992 рік — директор науково-виробничого підприємства «Теллус»; з 1993 по 1995 рік — директор наукової фірми «НИИ ГЕО».

У 1994 році Валерій Павлович був обраний дійсним членом Української академії наук національного прогресу, а у грудні 2005-го — дійсним членом (академіком) Української академії наук по відділенню «Наука про Землю» за спеціальністю «Геофізика та археометрія».

З анкет, які заповнював Валерій Павлович, маємо скупі відомості про особисте життя: «Одружений. Маю сина 1966 р.н. Віруючий. Належу до римо-католицької конфесії. Захоплення і хоббі: класична та сучасна музика, поезія, історія цивілізацій та соціальна психологія, вивчення аномальних явищ». Дані про нагороди в анкетах: «Подяка голови КМДА у 2000 р. та Почесна відзнака Міністерства культури і мистецтв України «За досягнення в розвитку культури і мистецтв» у 2003 р.»

З часу здобуття Україною незалежності він наполегливо шукає нові організаційні форми для реалізації великого плану археометричних досліджень. Щасливою виявилася ідея поєднання магнітометричних досліджень археологічних пам'яток (неруйнівних у самій своїй суті) з інтересами пам'яткоохоронної сфери: у 1995 році за ініціативою Валерія Пав-

ловича був створений Науково–дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень як бюджетна дослідницька установа Міністерства культури. Велику допомогу у становленні Інституту надав М. М. Яковина (на той час — в.о. міністра культури).

Під керівництвом Валерія Павловича Інститут розгорнув новаторські дослідження. Серед них варто відзначити програму спостережень за пам'ятками, які руйнуються розмивом берегів водосховищ Дніпровського каскаду. Дуже велике значення учений надавав розвитку інформаційних технологій, підтримуючи кожне починання, спрямоване на використання комп'ютерів у сфері охорони пам'яток. Тут варто назвати перші на той час тривимірні реконструкції трипільських поселень та археологічного посуду, мультимедійні презентації об'єктів культурної спадщини, розробку бази даних пам'яток України.

Але улюбленим дітищем Валерія Павловича в рамках Інституту була тема магнітометричного дослідження трипільських пам'яток, якій він приділяв найбільше уваги. Завдяки застосуванню комп'ютерів обробка масивів магнітометричних даних значно активізувалася. Методичні основи цієї обробки були опубліковані у вигляді серії статей у фаховому науковому виданні Інституту — збірнику «Археометрія та охорона історико–культурної спадщини», заснованому В.П. Дудкіним, усього ж впродовж 1997—2000 років було видано чотири його випуски. Видання поступово здобувало авторитет і навіть було включене до списків ВАК'у. На жаль, з 2001 року його фінансування повністю припинилося, а з ним і видання.

До інших видавничих справ Інституту під керівництвом Валерія Павловича, який, до речі, був членом редколегії наукового часопису «Пам'ятки України», належать два випуски збірника «Археологічні дослідження в Україні» (за 1993 та 1994 — 1996 рр.), підтримка видання «Бібліографія старої України» (упорядник — М. І. Жарких).

Багато зусиль учений доклав і до розробки нового закону про охорону пам'яток; він був одним із основних його лобістів у Міністерстві культури та комітетах Верховної Ради. Зокрема, у грудні 1996 року Валерій Павлович взяв участь у семінарі комісії Верховної Ради з питань культури і духовності «Актуальні проблеми розвитку законодавчого врегулювання української культури» з доповіддю «Особливості охорони нерухомих пам'яток у деяких країнах Європи і проблеми пам'яткоохоронної діяльності в Україні». Закон України «Про охорону культурної спадщи-

ни», прийнятий у 2000 році, і понині є визначальним у галузі охорони пам'яток. Також значних зусиль потребувало затвердження у 2002 році «Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 роки» та погодження списку об'єктів культурної спадщини, які не підлягають приватизації (набув чинності у 2008 р.).

У 2003 році, вийшовши на пенсію, Валерій Павлович взявся за доопрацювання своєї фундаментальної монографії про планіграфію трипільських поселень на підставі їх магнітної зйомки. З удосконаленням методик інтерпретації змінювалось і уявлення про археологічну природу об'єктів, що проявлялися як магнітні аномалії. Учений знову й знову повертався до вже готового рукопису, редагував і переписував його. Нарешті робота набула вигляду спільної монографії В.П. Дудкіна та М.Ю. Відейка «Архітектура Трипільської цивілізації: від поселень до протоміст».

Але наукова робота ніколи не задовольняла Валерія Павловича повністю, він завжди шукав сфери реалізації своїх організаційних здібностей, а його інтереси були пов'язані з вивченням, охороною та пропагандою культурної спадщини України. Так, з 2009 року він намагався започаткувати національний інформаційний проект «Цифрова спадщина України», спрямований на вивчення, охорону та пропаганду культурної спадщини України засобами сучасних цифрових комп'ютерних технологій.

Крім того, для організації видання необхідних суспільству праць провідних діячів науки і культури Валерій Павлович влаштувався на роботу у видавництво «Вища школа», де працював з грудня 2007 по серпень 2009 року на посаді завідувача редакції «Культурна спадщина України». За цей період ученим була ініційована підготовка до друку цілої низки наукових та науково-популярних видань, зокрема:

1. Видання для дітей і юнацтва: «Так починалася історія» (автори К. Бунятян та В. Зубар); «Легенди про Христа» (автор С. Лагерлеф у перекладі Л. Герасимчука); «Млинок до кави» (автор К. Галчинський в перекладі Л. Герасимчука).

2. Науково-популярні видання: «Козацтво після «Козацької доби» (кінець XVIII–XIX ст.)» (автор О. Бачинська); «Економіка для всіх» (автор П. Єщенко); «Церковна архітектура Полтавщини» (автор В. Вечерський); «Печерні міста Криму» (автор Ю. Могаричев); «Вбрання давнього населення України часів Великої Скіфії» (автор Л. Клочко); «Історіографія української етноментальності. В.Б. Антонович» (автор В. Білодід); «По-

дорож до прадавньої країни» (автор М. Відейко); «Мистецтво давніх хліборобів» (автор Н. Бурдо).

3. Мистецькі видання: «Моя Україна: Альбом світлин» (автор Д. Клочко); «Живопис і графіка» (автор Є. Петренко).

4. Довідкові та інформаційні видання: «Ольвія Понтійська» (автори С. Крижицький, В. Крапівіна, А. Русява, Н. Лейпунська); «Економічний словник будівельника» (під. ред. О. Лівінського), «Інформаційно-психологічні війни» (автор В. Лисенко); підручник для ВУЗів «Методика польових археологічних досліджень» (колектив авторів з різних наукових установ України).

5. Наукові видання: «Планіграфія та архітектура поселень трипільської культури» (автори В. Дудкін, М. Відейко); «Духовний світ трипільців» (автор Н. Бурдо), «Антропоморфна та зооморфна пластика трипільської культури» (автор Н. Бурдо), «Печера Вертеба — підземна пам'ятка трипільців» (автор М. Сохацький); «Знакові системи трипільців» (автор Т. Ткачук), «Трипільля і цивілізації Старої Європи (V–III тис. до н.е.)» (автор М. Відейко).

На жаль, ці проекти не потрапили до Програми соціально значущих видань, яка передбачала фінансування із державного бюджету, а саме видавництво «Вища школа» було реорганізоване, що не дозволило реалізувати видавничі плани Валерія Павловича.

16 квітня 2011 року Валерій Павлович пішов із життя. На його столі залишився незакінчений російський переклад монографії «Архітектура трипільської цивілізації».

Валерій Павлович Дудкін був видатним фахівцем у галузі геофізики та застосування геофізичних методів в археології. Його наукові праці з комплексних археометричних досліджень археологічних пам'яток України і Молдови, розробки сучасних методів вивчення та охорони об'єктів археологічної спадщини, досліджень у галузі геомагнетизму та фізичних властивостей ґрунтів і покривних осадових товщ України, а також геохронології та стратиграфії широко відомі як в Україні, так і поза її межами.

Валерій Павлович залишив значний науковий доробок, у якому понад 40 реконструкцій архітектурних планів давніх поселень різних часів на території України та Молдови. Крім того, він є автором та співавтором трьох монографій і понад 80 наукових статей.

Світла пам'ять про Валерія Павловича Дудкіна — видатного науковця, геофізика, археометриста, пам'яткоохоронця — навіки залишиться в серцях його учнів та колег.

Список праць В.П. Дудкіна

Даниленко В.Н., Дудкин В.П., Круц В.А. Археолого–магнитная разведка в Киевской области. — Археологические исследования на Украине. 1965–1966 гг. — К., 1967.

Дудкин В.П. Геофизическая разведка позднетрипольского поселения у с. Маяки // Археологические исследования на Украине. 1967–1968 гг. — К., 1968.

Дудкин В.П. Геофизические исследования на археологических памятниках Северо–Западного Причерноморья // Матеріали XIII конференції Інституту археології АН УРСР. — К., 1970.

Дудкин В.П. К вопросу о применении дифференциального магнитометра в археологической разведке. — Советская археология, 1970 г, № 1, с. 273 — 277.

Дудкин В.П. Дипольно–осевое электропрофилирование в археологической разведке. — Материалы по археологии Северного Причерноморья, вып. VII. Одесса, 1971, с. 5 — 21.

Шмаглий Н.М., Дудкин В.П., Зиньковский К.В. О комплексном изучении трипольских поселений // Результаты полевых досліджень 1970–1971 рр. — Тез. доп. — Одеса, 1972, с. 106 — 108.

Шмаглий Н.М., Дудкин В.П., Зиньковский К.В. Раскопки трипольского поселения // Археологические открытия 1972 г. — М., 1973.

Шмаглий М.М., Дудкин В.П., Зиньковский К.В. Про комплексне вивчення трипільських поселень // Археологія, 1973, вип. 10. — с. 23 — 31.

Дудкин В.П. Геофизическое картирование памятников зарубинецкой культуры на Каневщине. — Деп. рукописи. — 1973. — 14 с.

Дудкин В.П. Исследование эффективности дешифровки данных аэросъемки античных памятников ольвийской хоры. — Деп. рукописи. — 1974. — 18 с.

Дудкин В.П. Магнитная разведка на древнерусском городище Заруб. — Деп. рукописи. — 1974. — 18 с.

Шмаглий Н.М., Дудкин В.П., Зиньковский К.В. Некоторые вопросы социально–демографической реконструкции крупного трипольско-

го поселения // Новейшие открытия советских археологов. — К., 1975, Ч. 1. — с. 68 — 69.

Дудкин В.П., Бураков А.В., Буйских С.В. Работы геофизического и периферийного отрядов на территории Ольвийской хоры // Археологические открытия 1974 г. — М., 1975.

Дудкин В.П. Геофизическое картирование поселения трипольской культуры у с. Майданецкое. — Деп. рукописи. — 1975. — 120 с.

Дудкин В.П. Геофизическая разведка крупных трипольских поселений. — Использование методов естественных наук в археологии. — К., 1978. — С. 35 — 45.

Шмаглий Н.М., Рыжов С.Н., Дудкин В.П., Олейник Ю.Н. Трипольское поселение у с. Коновка на Среднем Днестре // Археологические открытия 1977 г. — М., 1978, с. 466 — 467.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Волок З.Е. и др. Палеомагнитные исследования верхнекайнозойских отложений на территории Молдавии. — Деп. рукописи. — 1979. — 65 с.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Закономерности изменения геомагнитного поля в плиоценчетвертичное время // Деп. рукописи. — 1980. — 189 с.

Дудкин В.П. Тонкая структура геомагнитного поля за последние 50 тыс. лет // Материалы II съезда «Постоянное геомагнитное поле, магнетизм горных пород и палеомагнетизм». — К., 1981.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н. О планетарном характере экскурсии Гетеборг // Материалы II съезда «Постоянное геомагнитное поле, магнетизм горных пород и палеомагнетизм». — К., 1981.

Дудкин В.П. Геофизическая разведка археологических памятников Молдавии. — Деп. рукописи. — 1981. — 25 с.

Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Режим геомагнитного поля в плейстоцене // Палеомагнитная стратиграфия мезокайнозойских отложений. — К.: Наукова думка, 1982.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Исследование палеомагнитных характеристик опорных разрезов плиоцена Крыма. — Деп. рукописи. — 1982. — 62 с.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. и др. Палеомагнетизм донных образований Черного моря // Палеомагнитные исследования донных и береговых образований внутри континентальных морей и океанов. — К., 1983.

Дудкин В.П. Выделение магнитохронологических реперов в позднелейстоценовых отложениях Северо-Западного Причерноморья // Палеомагнитные исследования донных и береговых образований внутри континентальных морей и океанов. — К., 1983.

Дудкин В.П. Исследование палеомагнитных характеристик образцов плейстоценовых пород Юга Украины. — Деп. рукописи. — 1983. — 18 с.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. и др. Палеомагнитные исследования осадков Черного моря // Материалы международного симпозиума «Изучение геологической истории процессов современного осадкообразования Черного и Балтийского морей». — К., 1984.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И. Исследование структуры геомагнитного поля в плиоцене // Геомагнитное поле в фанерозое. — Магадан, Дальневосточный научный центр, 1984.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И. Палеомагнитное изучение стратотипического разреза континентальных отложений плейстоцена у с. Роксоланы // Геомагнитное поле в фанерозое. — Магадан, Дальневосточный научный центр, 1984.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И. Динамика геомагнитного поля и фундаментальные задачи геологии и геофизики // Вісник АН УРСР. — 1984. — № 3.

Шмаглій М.М., Рижов С.М., Дудкін В.П. Трипільське поселення Коновка в Середньому Подністров'ї // Археологія. — 1985. — Вип. 52. — с. 42 — 51.

Дудкин В.П. Прецизионная магнитная разведка археологических памятников энеолитической эпохи (Поселения трипольской культуры). — Деп. рукописи. — 1985. — 20 с.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Макаренко В.М. Пространственно-временная структура геомагнитного поля в позднем кайнозое. — Деп. рукописи. — 1985. — 364 с.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И. Закономерности изменения геомагнитного поля в плиоплейстоцене // III Всесоюзный съезд по геомагнетизму. — К., 1986.

Дудкин В.П., Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И. Интервал возмущенного поля в геомагнитной эпохе Брюнес // III Всесоюзный съезд по геомагнетизму. — К., 1986.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Изучение динамики магнитного поля Земли и вопросы палеомагнитной стратиграфии // Геофизический журнал. — 1986. — Т. 8. — Вып.1. — С. 28 — 33.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Стратиграфический аспект палеомагнитных исследований донных осадков морей и океанов // Геофизический журнал. — 1986. — Вып. 5.

Третьяк А.Н., Дудкин В.П., Вигилянская Л.И. Палеомагнитная стратиграфия плиоцен–четвертичных отложений Украины. — Препринт / Институт Геологических наук АН УССР. — К., 1987. — 50 с.

Дудкин В.П. Палеомагнитные характеристики опорного плейстоценового обнажения у г. Геничск. — Деп. рукописи. — 1988. — 18 с.

Дудкин В.П. Исследование палеомагнитных характеристик плейстоценовых пород Северо-Западного Крыма. — Деп. рукописи. — 1988. — 80 с.

Третьяк А.Н., Вигилянская Л.И., Макаренко В.М., Дудкин В.П. Тонкая структура геомагнитного поля в позднем кайнозое. / Институт геофизики АН УССР. — К.: Наукова думка, 1989. — 160 с.

Дудкин В.П. Прецизионная магнитная разведка в археологии. — Деп. рукописи. — 1991. — 16 с.

Дудкин В.П. Метод измерений градиента вектора напряженности магнитного поля при археометрических исследованиях. — Деп. рукописи. — 1991. — 21 с.

Дудкин В.П. Магнитные свойства археологических объектов Украины. — Деп. рукописи. — 1992. — 18 с.

Дудкин В.П. Геофизическая разведка памятников Кукутени-Триполье на территории Молдовы. — Деп. рукописи. — 1993. — 87 с.

Дудкин В.П., Видейко М.Ю. Комплексное археометрическое исследование памятников Трипольской культуры. — Деп. рукописи. — 1994. — 40 с.

Петрашенко В.А., Видейко М.Ю., Дудкин В.П. Охранные археологические и археометрические исследования в зоне Каневского водохранилища. — Деп. рукописи. — 1994. — 250 с.

Дудкін В.П., Жарких М.І., Кошелев І.М. Первинна обробка результатів спостережень на археологічних пам'ятках. — Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. № 1. — К., 1997. — С. 10 — 18.

Дудкин В.П., Кошелев И.Н. Магнитные свойства археологических объектов // Археометрія і охорона історико-культурної спадщини. — № 1.- К., 1997. — С. 19 — 27.

Дудкін В.П., Видейко М.Ю. Археометричні дослідження трипільської цивілізації // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. — № 2. — К., 1998. — С. 7 — 27.

Дудкин В.П., Кошелев И.Н. Методы комплексной интерпретации результатов магнитометрической съемки археологических памятников // Археометрія і охорона історико-культурної спадщини. — № 3. — К., 1999, с. 11 — 25.

Дудкин В.П. Магнитометрические исследования городища Монастырек // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. — № 3. — К., 1999. — С. 25 — 38.

Дудкин В.П. Поиск и картирование магнитометрическим методом характерных археологических объектов (ров, гончарный горн) // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. — № 4. — К., 2000. — с. 4 — 11.

Дудкин В.П., Кошелев И.Н. Выбор сети магнитометрических наблюдений на археологических памятниках // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. — № 4. — К., 2000. — С. 12 — 17.

Дудкін В.П., Булгаков В.В., Відейко М.Ю. Розробка науково-методичних засад комплексного археометричного дослідження археологічної культури та її артефактів. — Деп. рукопису (науковий звіт по гранту Міністерства науки). — К., 2000. — 179 с.

Дудкин В.П. Распознавание магнитных аномалий археологического и техногенного происхождения при памятниковоохранных археометрических исследованиях // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини, 2003 (веб-публікація).

Дудкин В.П. Магнитная разведка древних памятников. — Ч.1 // НДІ-ПОД. — Деп. рукописи. — К., 2003. — 290 с.

Дудкин В.П. Дослідження трипільської цивілізації методами природничих наук // «Трипільська цивілізація в спадщині України» (матеріали конференції, присвяченої 110-річчю відкриття трипільської культури). — Київ: Просвіта, 2004. — С. 252 — 258.

Дудкін В.П. Магнітометричні дослідження поселень трипільської цивілізації // Матеріали Першого всесвітнього конгресу «Трипільська Цивілізація». — К., 2004. — С. 26 — 29.

Дудкін В.П., Відейко М.Ю. Планування поселень трипільської культури // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 1. — 2004. — С. 303 — 314.

Дудкін В.П. Вільховець. План поселення за даними археологомагнітометричних досліджень // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 99 — 100.

Дудкін В.П. Глибочок — поселення трипільської культури (УР. Шкільне; етап В ІІ, нобелівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 118 — 119.

Дудкін В.П. Гребені. Археологомагнітометричні дослідження // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 133.

Дудкін В.П. Журівка — поселення трипільської культури (етап В ІІ, 3900 — 3800 рр. до н.е., коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 172.

Дудкін В.П. Коломиїщина ІІ — поселення трипільської культури (етап В ІІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 240.

Дудкін В.П. Могильна. Археологомагнітометричні дослідження // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — 2004. — С. 340 — 341.

Дудкін В.П. Мошурів — поселення трипільської культури (етап СІ, томашівська група та етап С ІІ, косенівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 357.

Дудкін В.П. Підгірці ІІ — поселення трипільської культури (етап СІ, лукашівський тип, 3800 — 3500 рр. до н.е.) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 416.

Дудкін В.П. Підгірці ІІ — поселення трипільської культури (етап СІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 638.

Дудкін В.П. Попова Левада — поселення трипільської культури (етап СІ, лукашівський тип, 3800 — 3500 рр. до н.е.) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 429 — 430.

Дудкін В.П. Стайки — поселення трипільської культури (етап В ІІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 495.

Дудкін В.П. Тальянки — поселення трипільської культури (етап СІ, томашівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 510 — 513.

Дудкін В.П. Федорівка — поселення трипільської культури (етап В ІІ, володимірівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 1. — 2004. — С. 303 — 314.

Дудкін В.П. Хатище. Археологомагнітометричні дослідження // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 571.

Дудкін В.П. Хомине. Археологомагнітометричні дослідження // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т.2. — К., 2004. — С. 577 — 578.

Дудкін В.П. Юшки — поселення трипільської культури (етап В ІІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т.2. — К., 2004. — С. 495.

Дудкін В.П. Ямпіль — поселення трипільської культури (етап В ІІ, нобелівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т.2. — К., 2004. — С. 635 — 636.

Дудкін В.П. Янча-1 — поселення трипільської культури (етап СІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 636.

Дудкін В.П. Янча-2 — поселення трипільської культури (етап СІ, коломиїщинська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 637.

Дудкін В.П. Ятранівка — поселення трипільської культури (етап В ІІ, нобелівська група) // Енциклопедія трипільської цивілізації. — Т. 2. — К., 2004. — С. 637 — 638.

Дудкін В.П. Магнитная разведка древних памятников. — Ч. 2 // НДІПОД. — К., 2004. — 510 с. — (Рукопись).

Дудкін В.П., Відейко М.Ю. Поселення цивілізації Трипільля-Кукутень. / НДІПОД. — К., 2005. — 233 с. — (Рукопис).

Дудкін В.П. Реконструкція історико-культурної спадщини України методами природничих наук (на прикладі трипільської культури) / НДІПОД. — К., 2005. — 342 с. — (Рукопис).

Дудкін В.П. Магнітометричні дослідження поселень Трипільської цивілізації // Трипільська культура. Пошуки. Відкриття. Світовий контекст (До 100-річчя від дня народження О. Ольжича): Збірка наукових праць. — К., 2007. — С. 57 — 70.

Дудкін В.П., Відейко М.Ю. Архітектура Трипільської цивілізації: від поселень до протоміст. — К.: Мислене древо, 2009 (e-видання на CD).



Вайнер Б.У.

Мій друг Валерій ДУДКІН

Я познайомився з Валерієм Дудкіним в 1963 році, коли навчався у Київському геолого-розвідувальному технікумі, а він почав працювати там на посаді техника-лаборанта в лабораторії магніторозвідки. І з тих пір наша дружба не переривалася.

Для когось він був учителем і вихователем, для когось уже директором і академіком. Я згадую Валерія як онука, сина, брата, потім чоловіка, батька і, нарешті, діда для своїх родичів і друга для себе. І тільки коли його вже не стало, оглянувши і осмисливши ці майже піввіку, розумію, що мені дуже поталанило в житті — мати такого друга.

До 1988 року ми зустрічалися або у нього вдома, або на роботі. Це було то в Інституті геофізики, то в Інституті археології, та основною темою наших розмов була геофізика в археології.

Я працював в Геофізичній експедиції, потім в інституті Енергомережпроект, де займався інженерно-геологічними і геофізичними дослідженнями. Розминулись ми з Валерієм у 1986 році в Чорнобилі, а вже восени тільки це зрозуміли — він був під Дібровою, а я в Рудні-Вересні, Лельові.

Переломним став 1988 рік. Валерій Павлович працював на посаді завідувача науково-дослідного відділу державного науково-виробничого об'єднання «Системи інформатики і комплекси» і запропонував почати самостійні дослідження археологічних пам'яток методами магнітометрії. Потім були «Теллус», приватне наукове об'єднання «НДІ ГЕО». Ми проводили дослідження в Україні і в Молдові, де співпрацювали з В. Дергачовим, Є. Яровим та іншими археологами. Були обстежені і картографовані поселення ЛаМойна і Софія II, Бринзени-Острів та Радуляни, Іванівка, Трифанешти і ще багато інших.

Часто ввечері, після польових робіт, Валерій любив вийти на відкриті місцевість, де ніщо не заважало спостерігати за всім довкіллям. І тоді хвилини перетворювалися на години. Розмови про будову Всесвіту і розвиток нової науки — археометрії перетинались і пов'язувались з планами майбутніх досліджень. А над нами — зоряне небо і тиша. Забувалися втома, десятки пройдених за день кілометрів, і ми переходили на аналіз попередніх робіт, удосконалення методики і мрії про краще обладнання.

Потім були роботи по дослідженню і збереженню пам'яток археології узбережжя Канівського моря, які виконувалися приватним науковим об'єднанням «НДІ ГЕО». Я в той час був його заступником. Нам вдалося продовжити експедиційні роботи на Канівському морі, завершити багаторічну пошукову роботу по картографуванню і фіксації пам'яток археології, що входять в зону розмиву Канівського водосховища. Це були поселення на території Трахтемирівського заповідника.

На жаль, на початку 90-х значно скоротилися фінансові можливості для організації польових досліджень, ускладнились роботи з нашими молдавськими колегами. Але немає, як-то кажуть, худа без добра. У нас з'явився спочатку один, потім ще декілька комп'ютерів. І Кошелев створив програму машинного опрацювання отриманих мною та іншими співробітниками первинних польових матеріалів, а Валерій Павлович давав об'єднану археометричну інтерпретацію поселень.



У 1995 році сталася видатна подія. В той час, коли різко скорочувались практично всі наукові роботи в Україні, наказом в.о. Міністра культури М.М. Яковини було створено Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень. І першим директором цього Інституту став Валерій Павлович, який марив цією ідеєю роками, докладав неймовірних зусиль, щоб переконати різні інстанції в його необхідності. На той час це була єдина науково-дослідна державна установа з охорони культурної

спадщини на всьому пострадянському просторі і друга в Європі.

Розмістився Інститут в напівзруйнованому, неопалюваному приміщенні. Валерій Павлович знаходить людей, створює унікальний колектив однодумців, яких в першу чергу приваблює сама ідея охорони культурної спадщини саме археометричними методами, тобто не руйнівними, а зберігаючими.

У 1996 році Валерій Павлович запропонував мені посаду свого заступника по загальних питаннях. Впевнившись, що на цій ділянці роботи все працює як слід, він зміг більше часу віддавати науковій роботі, але завжди тримав руку «на пульсі». Інколи навіть доводилося з ним сперечатись, щоб не витрачав сили і час на питання, які можуть бути вирішені в робочому порядку без його участі. А він сердився:

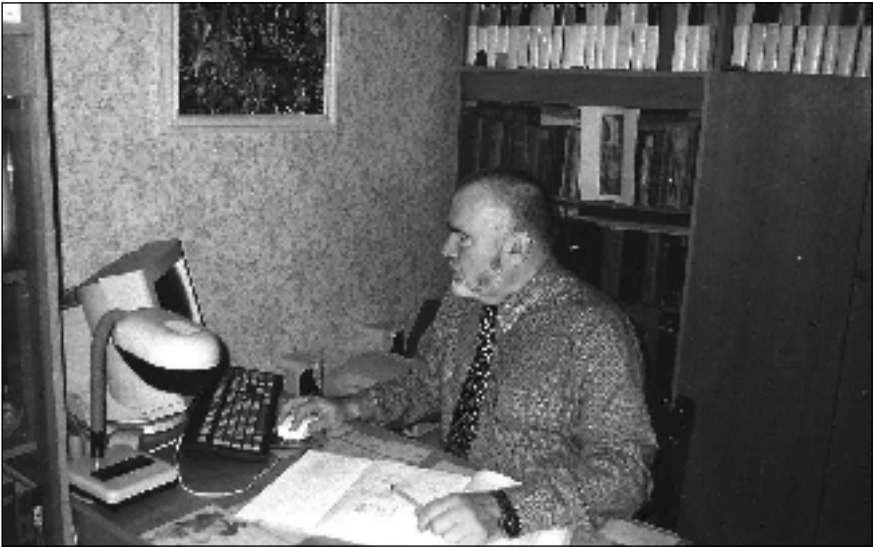
– Я маю все знати!..

– Та ти і так все знаєш. У добі всього 24 години. Я за тебе в Міністерство не можу піти, тому витрачай час раціонально.

– Та добре вже, роби як знаєш...

Характер мав запальний, але швидко відходив. І весь час був у пошуках.

У 1997 році Інститут переселився в нове приміщення на Петропавлівській, 14. Коли мені його запропонували в Подільській райадміні-



В.П. Дудкін. 2002 рік.

страції, то вибору вже не було. Ще одну зиму без води і тепла не витримала б у першу чергу техніка. Головна проблема була в тому, що приміщення це раніше займали хімчистка і швацька майстерня. Дві великі кімнати, заставлені різним обладнанням, з підвісними великими освітлювальними приладами, вентиляційною установкою. Коли ми вперше прийшли туди, у нас склалося враження, що люди лише вчора пішли з роботи, маючи намір завтра її продовжити. Фактично ж приміщення вже рік стояло опломбоване.

І довелося нам з Валерієм бути дизайнерами і архітекторами, прорабами і виконробами. Всі співробітники Інституту — від докторів наук до техніків — отримали навички з будівельних спеціальностей. Протягом дуже короткого часу був зроблений практично капітальний ремонт. Нарешті ми могли працювати в нормальних умовах.

А згодом Валерій Павлович дійшов висновку, що Інституту треба мати своє видання.

Скільки сил і здоров'я ученому секретарю В. Герасимчук коштувало включити альманах «Археометрія та охорона історико-культурної спадщини» до списку ВАК! Але створили і вийшло навіть чотири випуски.

Вважаю великою заслугою Валерія Павловича вміння передбачати напрямок розвитку. Впевнений, що комп'ютеризація Інституту на самому початку його роботи сприяла комп'ютеризації всього Міністерства.

Добре розуміючи цінність і необхідність інформаційних технологій, він всіляко сприяв їх впровадженню в Інституті.

Все це більше стосується Дудкіна-директора, Дудкіна-вченого, але мені особливо не вистачає Дудкіна-людини. Людини високоерудованої, цікавої. З ним можна було годинами говорити на різні теми. Він цитував напам'ять вірші, легко переходячи від Хаяма до Гумільова-поета, а потім несподівано (для людини сторонньої) переходив до Льва Гумільова і теорії пасіонарності. Глибоке знання історико-соціальних умов різних країн і народів дозволяло йому робити широкий соціологічний аналіз сьогодення. Будучи людиною віруючою, він з повагою ставився до людей інших віросповідань і конфесій. Знаючи Біблію, не міг не зацікавитись Кораном і Торою. Окрім того, добре розумівся в буддизмі і синтоїзмі. Добре знав давньогрецький і давньоримський пантеони, вірування давніх єгиптян і скандинавів. І взагалі, якщо вже він чимось цікавився, то намагався докопатися до глибин і першоджерел.

Таким був мій друг Валерій Павлович Дудкін.